

ԱՇՈՒՂ ԳՐԻԳՈՐ ՏԱԼԵԱՆ (ՇԵՐԱՍ)

(ՆՐԱ ԱՇՈՒՂԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ 50-ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԻԹՈՎ)

(Շար. տեղ բազմ. 1980 էջ 381)

Այսպիսի անկեղծ զգացումներով հա-
մակաժ սիրերգներ դեռ շատ ունի Շե-
րամբ: Սակայն առանձնապէս արժանի են
ուշադրութեան և զեղարեւստական արժէք
են ներկայացնում նրա այն երգերը, որոնք
հիւսւած են ժողովրդական մօտիւով: Այդ
երգերն աչքի են ընկնում ոչ միայն իրենց
պարզութեամբ և անկեղծութեամբ, այլ
և տեղ տեղ զգացումների խորութեամբ և
երաժշտութեամբ: Այդ հանգամանքը ցոյց
է ապիս, որ աշուղը ոչ միայն օժտւած
է բանաստեղծական ձիրքով, այլ և ծա-
նօթ է ժողովրդական ոճին և լեզւին:

Այդ երգերից շատերն ունին եղանակ-
ներ և մինչև օրս էլ երգւում են ժողո-
վրդի ընդարձակ խաւերում: Դրանց եր-
գողներն ու տարածողները խաղ ասող և
նւագող աշուղներն են, որոնց անձամբ
հանդիպելնք թէ էրեւանում և թէ Թիֆ-
լիսում և նրանց բերանից էլ լսեցինք Շե-
րամբ երգերը, որոնք ունին աշուղական
նոր, կենդանի և հմայիչ եղանակներ: Մի
չի լսել նրա, օրինակ, այնքան ժողովրդ-
ականացած «Աչքդ խումար»-ը որ ձայ-
նագրել է երիտասարդ երաժիշտ Վարդգէս
Տալեանը: Ահա այդ երգի ամբողջական
պատկերը.

«Գարուն սիրուն անուշ եար,
Արի՛, դարտիս արա հար.
Ես քեզ համար մնում եմ,
Գու նստել ես բէխաբար:

Աչքդ խումար, ունքդ կամար,
Անուշիկ եար արի տար:

Ի գուր սիրտս քեզ տւի,
Այ օրս փոխեց սեւի,
Դարդէս հէջ խաբար չունիս,
Թողիր կարօտ արեւի.

Նւէր կու տամ ինչ կուզես,
Ինձ մի՛ թողնի սեւերես.
Գուն չունիմ, դադար չունիմ,
Գոնէ մէկ օր արի տես:

Վարդս թողի հեռացայ,
Բանս, գործս մոռացայ.
Մալ ու մուլքս վատնեցի,
Վառ էշխէդ աշուղ դարձայ:»

(անտիպ)

Եւ այսպէս Շերամբ մէկը միւսից զրա-
ւիչ և գունեղ սիրերգներով պատկերա-
ցնում է իր հոգեկան գրութիւնն ու ապ-
րումները: Ահա ձեզ մի այլ նկար.

Բաղէն թռած բլբուլ եմ,
Պարտզէն պոկած սնպուլ եմ.
Ով որ սիրտս հասկանայ,
Ես նորան զուրպան ու դուլ եմ.

Աղբիւր եմ սարի սրտին,
Չարա չկայ սրտիս դարդին...
Ձեփիւռ եմ ջուլէն կու գամ,
Էլրած սրտերին հով կու տամ:
Այ վարդին - ալվան վարդին
Իմ շողերս սիրով կու տամ: »

Ահա այսպիսի ժողովրդական վրձինով
նկարւած զեղարեւստական սիրերգ է.

«Ամպեր ելան բլուր-բլուր,
Մասիս սարի կատարէն.
Ա՛խ, իմ սիրտը կարօտ մնաց,
Իմ թաղանէն, իմ հարէն:

Ա՛խ, թողեց հեռացաւ,
Ինձ հարաբ մոռացաւ...
Լուսին չկայ, որ մէկ տեսնեմ -
Ասեմ. հարիս խապար տար:»

(«Սէր և կոխ» էջ 35)

Եւ այսպէս անցնում են երկար գաւրոններ, բայց աշուղը դարձեալ չի մուսանում իր սիրածին։ Սիրոյ կրակը միշտ անմար է մնում նրա սրտում։

«Ձմեռն էկաւ ձուն չի գալ,
ձամբէն կաշեմ տուն չի գալ.
Մարգու դարտածար կանէ,
Միհակ աչքս քուն չի գալ»

Անշիկեար—անշիկեար—անշիկեար,
Արի մինակ եմ, եար քեզ կը սպասեմ,
Ձէղնի քու դարտով մեռնիմ։

Մուշն իջաւ սարերուն,
Շաքն ընկաւ ձորերուն.
Էրնէկ կու տամ ամէն օր
Անցած անգին օրերուն»

Անցնում են մշուշոտ օրերը և ահա աշուղի կեանքի համար բացւում է մի նոր շրջան, 1927 թւին մեռնում է աշուղի կինը։ Նոյն թւին, թիֆլիսում, նա պատահմամբ հանդիպում իր սիրած եարին և 70 տարեկան հասակում կապւում է նրա հետ։ Այդպէս էլ վերջանում է աշուղի կեանքի սիրոյ դրաման։

Ահա արանք են աշուղի անձնական սիրոյ, վշտի և հոգեկան ապրումների յառուկ լարերը, որոնք իրենց ոճով ու շքնչով, իրենց յանգով ու երանգով և մանաւանդ իրենց անկեղծութեամբ և զունագեղութեամբ, անկասկած, առանձին տեղ են գրաւելու աշուղական նորագոյն գրականութեան մէջ։

Առհասարակ աշուղի կեանքի բնորոշ մասնիկների հետ ծանօթանալու համար այդ երգերն արժէքաւոր աստղած են։

Ծ. ԽՐԱՏԱԿԱՆ—ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ

Շիրաւմ իր աշուղական գործունէութեան ընթացքում գրել է նաեւ խրատական—բարոյական երգեր, որոնցով նա հանդէս է գալիս իրենւ բարոյախօս—հրապարակախօս և տալիս է իր հասարակական աշխարհայեացքի գլխաւոր գծերը։

Ինչ է քաղովում սակայն աշուղը, ինչ է գրւած նրա դրօշի վրայ։

Այդ երգերի մէջ նա լաւատես է, Կեանքի բազմաթիւ դժարութիւնները, խոշւոյնողները, յորձանքերը կոնել, կոփել են աշուղին։ Նա գիտէ, թէ ինչպէս պիտի պայքարել կեանքի ալիքների, դժարութիւնների դէմ. գիտէ և «նամարդ» թըշնամիներից պաշտպանել, որովհետեւ ունի խորը փորձառութիւն։ Եւ նա իր գոսկի խրատները» երգում է երիտասարդներին, որպէս զի նրանք ձախորդութեան, դժբախտութեան ժամանակ չյուսահատուեն և զոհ չգնան կեանքի անողոր, դաժան հարւածներին։

Մի երգով նա խորհուրդ է տալիս նախ քան գործելը՝ լուրջ մտածել, «անելիք» գործը թերի չթողնել, ընկերով փառքին չնախանձել և միշտ փորձած ու տոկուն մարդկանց խորհուրդին հետեւել։ Ուզում ես կեանքում յաջողել—մի՛ շտապիր, մի՛ լինիր «գոռոզ», «անգութ», այլ եղի՛ր բարի, ջանասէր և միշտ ներիւր թշնամիներդ։

«Բանի որ շատ շտապես—
Այնքան պիտի ուշ հասնես.
Պէտք է հանգիստ համբերես,
Մինչև որ գայ հերթը քեզ։

Թշնամոցդ միշտ ներէ,
Դա քեզ բարեք կ'էրէք.
Գոռոզ, անգութ կ'լինիս,
Որ վաղաժամ թառամիս։
Եղի՛ր բարի, ջանասէր,
Թշնամներին սէր և սէր»

(«Աճընար Պարոտեզ» էջ 89)

Այնուհետեւ աշուղը յորդորում է չվախենալ, երբ մտայլ ամպերն են կուտակւում, չյուսահատուել, երբ ծանր, սև, դժբախտ օրեր են գալիս։ Այդպիսի հանգամանքներում պէտք է քաջ, սովորուն լինել, որովհետեւ խաւարին միշտ լոյսն է յաջորդում, կրկին «նոր լոյս» է բացւում և «կարմիր արեւ» է ծագում։

«Թէ որ անցինք պայծառ օրեր,
Մթնէ ու գիշեր գառնայ,
Մի վախենար անգին ընկեր՝
Լոյսը մեզ չի մոռանար:
Կրկին մեզ նոր Լոյս կը բացի,
Կարմիր արեւ կը ծագէ»

(«Աճառար Պարտեզ» էջ 9)

Աշուղը գիտէ որ մեր ազգի կեանքն էս աշխարհում առանց այն էլ շատ կարճ է, որ մենք բոլորս երազի պէս եկել — կ'երթանք. ուստի յորդորում է ի զուր տեղը կեանքը չղաճնացնել, ախ չըթաղել, չըստիւրել, այլ ընդհակառակը միշտ վիճակից զոհ լինել. գա է երջանկութեան ուղին: Եւ այդ փիլիսոփայութեամբ էլ աշուղն երգում է.

«Բայց վիճակդ միշտ զոհ եղիր,
Կ'ուզես լինել երջանիկ...
Իսկ երբ ընկնիս մաքի ծովում,
Ինչպէս վախկոտ նաւավար,
Գիտցիր, անյուշա, ծովի ծոցում
Կորչելու ես դու ի սպաս»

Աշուղը չի սիրում և ծոյլերին, թոյլերին, վախկոտներին, այլ համակրում է նրանց, ուրբեր «տոկուն» են, «աշխատասէր» («Ջանասէր», քաջ և եռանդուն: Այդպիսի յատկութիւններով ու բարեմասնութիւններով օժտածները միայն կեանքի պայքարում տանում են յաղթանակը: Այդպէս է կեանքի երկաթէ օրէնքը: Ապրել ես ուզում, պէտք է աշխատես, պէտք է ջանասէր լինես, կեանքի մեծ հոսանքի հետ առաջ գնաս, իսկ եթէ ծոյլ մնաս, քաղցից կ'մեռնես.

«Թէ ապրել կ'ուզե՛ս, պէտք է աշխատես,
Ջանասէր մարդկանց չարքերը մոռնա.
Առանց աշխատել չես տալիս քեզ հաց,
Եթէ ծոյլ մնաս, կ'մեռնես քաղցած:
Ինչ որ վիճակած է այն է սիրելի,
Ի գոր քեզ մի տանջիր, ոչինչ չես տանի.
Կեանքը միշտ կոխ է, ջանքը զովելի՝
Ով տոկուն է, զործը դիւրին կը տանի»

Բայց աշուղը մարդկային կեանքի եւ բնայիններն ուսումնասիրելուց յետոյ զըստում է, որ կեանքում ամենամեծ դժբախ-

տը նա է, ով անուս է, անգրագէտ: Վա՛յ անուսում, ազէտ մարդկանց. նրանց օրը միշտ սև է, տխուր, որովհետև մերկութիւնն ու քաղցածութիւնը նրանց անբաժան ընկերներն են: Ուզո՛ւմ ես երջանիկ լինել, ապա լսիր աշուղի յորդորը և կեանքում ազէտ մի մնար, որովհետև կըրթւած մարդը միշտ բարձր պատիւ ունի և նա միշտ էլ բախտաւոր է.

«Կեանքը թոյն կը դառնայ ազէտի համար,
Կրթւած մարդը կ'ապրի իր օրտին յարմար.
Տգէտի օրն է սև, մերկ ու քաղցած,
Դռնէ դուռ ման կուզայ հոգին մնուցած:
Կրթւածի բախտը միշտ կըլինի արթուն,
Երբէք չի հոռանայ սիրով ու ժպտուն»

Աշուղը գիտէ և այս, որ էս աշխարհն ու կեանքն ունայն է, գիտէ, որ բոլորս էլ էս աշխարհի վրայ հիւրեր ենք, էսօր կանք, վաղը չկանք, և ամէն ինչ անցուղական է, ապա ուրեմն խորհուրդ է տալիս հարստութիւն չդիզել և փառքի չճգտել, որովհետև.

«Որքան վազես, որքան ջանաս,
Ամբողջ երկրին էլ տէր դառնաս,
Թէկուզ ոսկէ ծովում լողաս,
Մերկ եկել ես, մերկ պիտի գնաս»

Այդ փիլիսոփայութեամբ և հոգեբանութեամբ էլ աշուղը իրատես է միշտ ուրախ, միշտ զւարթ լինել, հոգեկան բարձր տրամադրութեամբ ապրել, միշտ քէֆ անել, աշխարհի ցաւը, վերտը գինու, երաժշտութեան մէջ ընկղմել: Ահա այս պիտի բարոյականի վրայ է հիմնում աշուղը կեանքը և յորդորում է.

«Ով որ խելք ունի թող միշտ քէֆ անի,
Ոչինչ չի տանի էս աշխարհին»

Սիրում է աշուղն ուրախանալ երաժշտութեամբ, գինով.

«Ածեցէք թասը, խորեցեք զառը,
Գինու տակառը անգին բան է:
Ի՞նչ էք մտածում, ոսկիներ դիզում,
Դատարկ աշխարհից ի՞նչ էք երազում.
Մեռնիլը որ կայ ամենքիս համար,
Կեցցէ՛ լաւ մարդը, քլբուլն ու վարդը»

Յիշմում էր արեւելքի տաղանդաւոր բա-
նաստեղծի՝ Օմար—Խալամի տողերը, որ
նա աշխարհի ունայնութիւնը պատկերա-
ցնելով՝ այսպէս է փիլիսոփայել.

«Ասքան զորս վիշտ մի՛ կրեմ, ուրախ ապրէ,
Եւ անարդարութեան ճամբուն մէջ զուն
արդարութեամբ ապրէ».

Բայց աշուղին խոր վիշտ և ցաւ է
պատճառում կեանքում տիրող սոցիալա-
կան անհասարկութիւնը. նա դիտել է
կեանքը, խորը քննել և տեսել է աններ-
դաշնակութիւն, անարդարութիւն, անհա-
ւասարկութիւն, որոնց պատճառով էլ առաջ
են եկել տկարներ ու հզօրներ.

«Որոք տանջուում են բնութեան ծոցում,
Որոք էլ հրեւում վեհ փառաց գրկում.»

Սոցիալական անհասարկութիւններն
աւելի բնորոշ է գծել իր մի այլ բանա-
ստեղծութեան մէջ.

«Մէկը կուտ է ման գալիս,
Մէկը քաղցած է լալիս.
Մէկը հիւանդ կը աքայ՝
Մէկը ուրախ պար կը գայ».

(«Անգոռսպ Արշաւ» էջ 6)

Այստեղ նշենք մի մոմէնտ եւ. Շերամի
խրատական երգերն այնքան պարզ են և
անպաճոյճ, որ թւում է, թէ զրանցից շա-
տերը հիւսւած են ժողովրդական ասաց-
ւածքներից. շատ տողեր յիշեցնում են
ժողովրդի բերնում շրջող ասացւածքները.

«Անին սիպտակ շատեա բնաւ,
Մենացքը չի դառնայ կտաւ»

Այսքանն էլ բաւական է աշուղի բա-
րոյական աշխարհայեացքի մասին որոշ
գաղափար կազմելու համար.

Յ. Երզնկանեանը գրելու Աշուղ Շերամի
երգել է և հասարակական կեանքը, ար-
ձանագրել է իր ապրած միջավայրի, շրջա-
նի, բացասական, հիւսնդագրին երևոյթ-
նեքը, գծել է կենցաղային, սոցիալական
այն այլանդակութիւնները, որոնք վճռա-

կան դեր են կատարել ժողովրդի կեան-
քում և որոնց հետեանքով առաջացել են
մի շարք դրամաներ.

Պէտք է խաբել, ստել, կեղծել, որով-
հետեւ դա է աշխարհի կարգը, աշոգութեան
միակ միջոցը. Ահա այս է ժամանակաշը-
ջանի տիրող հոգեբանութիւնը, բարոյակա-
նը. Եւ կենցաղային խորքի վրայ ինչպիսի՜
այլանդակութիւններ ու խաբերայութիւն-
ներ ասես չեն կատարուում. Յիշէ և տալիս
ընտանիքի գեղեցիկ աղջկան, սակայն հար-
սանիքի օրը հարս և նշանում նրա
տղեղ, պառաւ քրոջը. Հետեանքը, Չար-
հուրելի դրամա. Ահա այսպիսի մոմէնտ է
ապրել և աշուղը. նա քաղաքում տես-
նում է մի գեղեցիկ աղջիկ, հաւանում և
նշան դնում. Հարսանիքի գիշերն աշուղը
բանում է իւր նաշխունի երեսի ցողը և
ահա սարսափով տեսնում է իր մօտ կան-
գնած նրա տղեղ, պառաւ քրոջը. Սա չի՜
յիշեցնում ձեզ զրամատուրգ Գարբիէ Սուն-
դուկեանի «Խաղաքալաւն». դա մի ամբողջ
դրամա է, գծւած մեծ պատմադի վրայ.
Աշուղն այդ յուզիչ պատմութիւնը նկա-
րել է սեղմ, պարզ և անպաճոյճ մի ոտա-
նաւորով.

«Ջահէլ, անփորձ տղայ էի, կնիկ անեւ կամե-
ցայ,
Սրան, նրան հարց—փորձ էրի, աղջկայ տեղ իմա-
ցայ.
Ասի մօրս. էրթանք մայրիկ, սիրուն աղջիկ եմ
ճարել,
Էրթանք տեսնեմք, նշան դնեմք, գեղից քաղաք
են տարել:

Մենք գնացինք մտանք քաղաք, նորանց տունը
հարցրինք,
Մեզ ցոյց տուին ուր որ էին, համարը, հասցէն
վերցրինք.
Վերջ ի վերջոյ մտանք այնտեղ, սրտեղ աղջիկն
էր ապրում,
Սիրուն աղջիկ նստած մենակ ինչ որ մի բան
էր կարում:
Մտքիս ասի. ինչ սիրուն է, անսպ օրան ինձ
կուտան,
Քցով, ունցով շատ գեղեցիկ, բոյով, բոտով
անեմանս

Մէրը էկաւ բարեկեց, մեզ տարաւ յողեն նստե-
ցինք,
ինչ որ խօսեց, մէր ու տղա նորա խօսքը լսե-
ցինք:

Բերին առաջ էն ազնիւը, տեսայ ու շատ հաւ-
նեցի,
Առանց մի խօսք իմ մատնիքս նորան նշան տե-
ցի:
Ուղիղ երեք ամիս անցաւ, գաւաւլ-գումանա չա-
լելով՝
Էկանք սիրուն հարսին տարանք երգելով ու պա-
րելով:

Հարսնիք էրինք, լաւ գուրթի պրծանք, մարդիկ
գնացին,
Ամէնքն իրանց տունը մտան, հանգիստ սրտով
քնեցին:
Եւ ես հարսիս ձեռքը բռնած մտանք սենեակ քնե-
լու,
Նա չէր թողնում ճրագի տակ լոյս երեսը բա-
նալու:

Իսկ ես զօռով հաստ քօղը երեսիցը ետ քաշեցի,
կարծես աչքս արուն լցւեց երբոր դէմքին աշե-
ցի:
Սիրուն քոյրը տունը մնաց, ագեղն ինձ կին դար-
ձաւ,
Հասկացայ, որ ես խաբւած եմ, ջահէլ սիրտս
ծերացաւ:

Մինչև էսօր էն կնոջ հետ դեռ ապրում եմ ակա-
մայ:
Ամէն ջահէլ թող ինձ տեսնի իր հաշիւն իմա-
նայ»
(անտիպ)

Ընտանեկան կեանքը թունաւորող, քայ-
քայող կենցաղային բարքերը, չարիքները,
այլաձեւակութիւնները սակայն բազմերանգ
են, որոնց արձանագրում է աշուղը մի
այլ երգով: Այնտեղ նա բողբոջում է ըն-
տանիքի դրամատիքական, շահասիրական
ձգտումների և հոգեբանութեան դէմ:

Երիտասարդին պատկում են պառաւ,
ազնիւ օրիորդի հետ, որովհետեւ նա փող
ունի: Ի՞նչ է լինում սակայն այդ ամուս-
նութեան հետեանքը: Սկսում է ընտա-
նեկան դժբախտութեան դրաման, որով-

հետեւ ամուսնացածներին մէջ չկայ փոխա-
դարձ սէր, զոյւթիւն չունի համակրանք,
անկեղծութիւն: Ահա այդպիսի խորքի
վրայ է կառուցւած աշուղի «Ես ջահէլ
եմ» ոտանաւորը:

«Ես ջահէլ եմ, հարս պառաւ,
Ուրտից էկաւ ինձի առաւ,
Գլխիս խաթաքալա դառաւ:
Էս ի՞նչ օրէնք էր որ դրին,
Որ չի գտնում հարը հարին:

Ես սիրուն եմ, հարս չիրքին,
Վարք էլ չունի գոնէ կարգին,
Կարծես քարէ սիրուն ու հոգին:

Մէրս խորթ էր, հէրս տկար,
Մէկը սրտով ցաւող չկար,
Ընկեւ եմ էլ չկա հարս:

Ոսկու զօռով ինձ խաբեցին,
Իրենց չափով էլ չափեցին,
Ատենու հետ պինդ կապեցին:

Մօցիքուր մտաւ մեր տուն,
Համոզեց խորթ մօրս թագուն,
Տարան տուն պառաւ մարդուն:

Ձուրկ թողեցին ջահէլ հարէս,
Մեծ է դարձ, խորն է հարէս:
Պապակ թողին խաւ գահաբէս:
Էս ի՞նչ օրէնք էր, որ դրին,
Որ չի գտնում հարը հարին»

(անտիպ)

Նոյնքան հետաքրքիր է «Մեծ այգե-
պան» խորագրով ոտանաւորը, ուր հակա-
դիր պատկերացումներով և համեմատու-
թիւններով մտրակում է և ծաղրում ժա-
մանակաշրջանի մարդկանց գոռոզութիւնը,
եսասիրութիւնը, մեծամտութիւնը, անազ-
նըւութիւնը:

«Մեծ այգեպան փոքրիկ պարտէզ:
Ազատ արծիւն նեղ սասարէզ:
Գոհար ակին ժանգոտ երկաթ,
Խոզն է հագել աւլաս խալաթ:
Կատան կ'յաղթէ մեծ առիւծին,
Փիղը վեր է առել վրձին:

Սարդն էլ մեռաքս գորգ է չինում,
Շերամ դուն էլ ի՞նչ ես մութ»

(անտիպ)

Աշուղի ծագրից չեն վրիպել նաև ժա-
մանակաշրջանի թիֆլիսեցի ընտանիքը.
մերկացնելով հին կեանքի մութ կողմերը,
այլանդակութիւնները, բերտ կոպիտ բար-
բերը, մտրակում է նաև տիպերին.

«Տէրքս կամբոսանդին,
Աղջիկս գիժապատկաւ.
Կնիկս էլ խօտ ամէն զիշեր
Յերկ ու թատրոն ման կու գայ:

Թէ վուր տունն դօնադ գայ,
Մի թիքա հաց չի ճարվի.
Ընկերս էլ ձեռնը ընկայ փուղը,
Խուժարի մէջ կուտարվի:

Շորիքս դիփ կեղտոտ, հին,
Հարուր տեղից կարկատան.
Ապա ես ճնց դարտ չքաշեմ,
Մի տեղից չունեմ գուման:

Առ ու տուրից չիմ խաբար,
Հէնց Պաստով կուծախիմ.
Էլ ճնց անիմ, ճարս կտրած
Սրան, նրան կուխաբիմ:

Մուլապ ձիգ բան հարցանիմ,
Օչով բեղամադ չիի.
Թէ քի էսպէս գնա բանս,
Ես իմ վերջը ճնց կուլի:

(Ամտիպ)

4. Ազգային-յեղափոխական մօտիւներ.
Աշուղ Շերամն իր քաղաքական աշխար-
հայեացքն արտայայտել է ազգային-յեղա-
փոխական երգերով, որոնք ընդգրկում են
երկու տարբեր շրջան: Առաջինն սկսում
է 1900 թ.ից և տևում է մինչև 1920
թ.իւր, իսկ երկրորդը՝ 1920 թ.ից և շա-
րունակում է մինչև օրս:

Առաջին շրջանի երգերով աշուղն ար-
տայայտել է հանդիսացել իր ժամանակի
ազգային տրամադրութիւններին, հայրե-
նասիրական ոգուն:

Դա սուլթան Համդիի հակազդեցութեան
զարհուրելի շրջանն էր: Դա այն ժամանա-
նակաշրջանն էր, երբ հրապարակի վրայ
դրւած էր «ազգային հարցը», նա աման-
ւանդ թուրքահայերի ազատագրութեան

խնդիրը, որ տուն էր տալիս զրականու-
թեան և ինտելիգենցիային:

Ահա ռազմական այդ շրջանում աշուղը
ևս տարւում է շովինիզմի ալիքներով:
Նա էլ հայ ժողովրդի բախտը շղթայում
է Եւրոպական բուրժուանգիայի «ձեռն պե-
տութիւնների» հետ: Եւ, որ գլխաւորն է,
չկարողանալով ըմբռնել դասակարգային
շահերի ներհակութիւնը, հիւսում է մար-
տական այսպիսի երգեր.

«Առ ու ալւան ես հագել,
Կարմիր ալաւ ես դառել.
Սիրէի կլոր մէջքդ—
Փամփուշտներով ես ծածկել...
Աղբէր ջան, քեզ դուբբան,
Մեր գիւմանը դու ես, դուս»

(«Սիր և կսիս» էջ 81)

Սակայն հոկտեմբերեան յեղափոխու-
թիւնը հիմնովին յեղաշրջում է նրա աշ-
խարհայեացքը և նա խորապէս գիտակցում
է, որ հայ ժողովրդի բախտը պիտի կապել
համաշխարհային աշխատաւոր ժողովուր-
դների հետ, որ միմիայն այդ եղբայրական
սերտ կապը կարող է հայ ժողովրդին
իսկական երջանկութիւն բերել: Եւ ահա
նա երգում է ազգերի եղբայրութիւնը, նոր
շինարարութիւնը և ամբողջ հոգով ու
սրտով կապւում նոր կեանքի, նոր կուլ-
տուրայի ու պատմութեան հետ:

Մի տեղ նա ոգևորւած Անդրկովկասի
հանրապետութիւնների և ժողովուրդների
միութեամբ, բացականչում է.

«Ռուսներ, հայեր, վրացիք, յոյներ,
Աշխարհի բոլոր ազգեր զանազան.
Եւ դուք հարեան պարսիկ եղբայրներ,
Լինենք գիտակից, փշրենք կոյր շղթան:
Բոլորս ծնւած միակերպ մարդիկ,
Ուխտենք մէկմէկու սիրել հաստատուն»

(ամտիպ)

Աշուղն ունի զեռ ուրիշ մօտիւներ, բայց
այսքանն էլ բաւական է զաղափար կազ-
մելու համար նրա կեանքի, աշխարհա-
յեացքի, մտորումների և այն ժամանակա-

ըրջանի ու միջավայրի հետ, որի մէջ ապրել է նա և ստեղծագործել:

Առհասարակ Շերամի երգերն ունեն թէ զրական—պատմական և թէ հասարակական արժէք և հետաքրքրական են ժամանակաշրջանի հիմնական այս կամ այն երեւոյթներին և դէպքերին հետ ծանօթանալու տեսակէտից:

զրոյմը դնել նրա երկաթի պէս առողջ ֆիզիքականի վրայ: Երիտասարդական կորովով, վառվռուն, տաք բնաւորութեամբ ոգևորում է ձեզ:

Այրողջովին եռանդ է և ոգևորութիւն, խօսում է կրակի պէս: Եւ չնայած տարիքին, ձայնը հնչում է զօրեղ և առողջ, որն աւելի զիւրեկան է դառնում, երբ նա

ԱՇՈՒՂԻ ԳՐԻԳՈՐ ՏԱԼԵԱՆ (ՇԵՐԱՄ)

(Աշուղի 50 տարի առաջ իր ծեռքով շինած թառը, որի վրայ
Ուազում է միմիւր օրս):

Ծ. ԱՇՈՒՂԻ ԴԻՄԱՆԿԱՐԸ,

ՆԻԱԳԸ ԵՒ ՁԱՅՆԸ

Առաջին հանդիպումից իսկ նա զրաւում է ձեզ իր պարզ, անուշ խօսակցութեամբ և ընկերական ջերմ վերաբերմունքով:

Բարձրահասակ, նիհար, սպիտակախառն մազերով, փոքրիկ աչքերով մի ձեռունի է Շերամը, բայց ո՞վ կարող է ասել, թէ նա արդէն 73 տարեկան է: Ասես տարիները չեն կարողացել իրենց

ձուլում է իր թառի, իր երգի հետ:

— Կարո՞ղ եմ լսել ձեր նւագը, զիմեցի:

— Ուրախութեամբ—կարճ պատասխառնեց նա և աշուղական անպարույր թառը դնելով կրծքին, զարկեց լարերին:

Նւագելիւս նա ամբողջովին ձուլում էր իր երգի և երաժշտութեան հետ և շնորհել իր վարպետ և նուրբ նւագածութեան առանձնայատուկ ոճի, տեմպ ու թարմութիւն էր մտցնում և ազդում:

Հնչում էր աշուղական թառն արեւելեան
երանգներով և գունագեղութեամբ: Թառի
լարերի հետ հնչեց և աշուղական սիր-
երգը:

«Տազար էրնէկ էն գիշերին,
Ու ինձ բութա տեսցիր...»

Լիւրիկական պօէզիան և երաժշտու-
թիւնը գեղեցիկ կերպով ներդաշնակում
էին միմեանց և երգն այնքան պարզ և
հասկանալի հնչում էր աշուղի շրթներէ
վրայ:

— Սիրում եմ երգել չափից դուրս: —
ժպտաղէմ դիմեց աշուղը, երբ լռեց թառը,
Եւ երիտասարդական աւիւնով սկսեց պատ-
մել իր սիրոյ ապրումները, որոնք յատուկ
են միայն հին ասպետներին:

— Գարձայ սիրոյ ասպետ, բայց մեծ
մարդ չդարձայ:—ժպտաղէմ դիմեց և սկսեց
արտասանել:

«Շնորհքդ շատ, խեղդ քիչ,
Միտքդ որպէս մարտիկ լին.
Ափսոս վարել չգիտես,
Ոսկիդ շինել ես արձնէ:»

(անտիպ)

Սպա առանց սպասել տալու քրկեց թա-
ռը և սկսեց նազել մէկը միւսից հոխոյչ
աշուղական երգերը:

7. ՄԱՄՈՒԼԻ ԿԱՐԾԻՔԸ

Ինչ է ասել ոռոսական մամուլը, ինչ-
պէս է բնորոշել աշուղի դերը, ինչպէս է
արձանագրել և նրա նշանակութիւնը հայ
մամուլը—տանք այստեղ ընդհանուր պատ-
կերը:

1. «Զարեա վոստոկ», 1927 N. 1626,
թիֆլիս:

Սոյն ամսի 15—20 թազվում կայանա-
լու է աշուղական համագումար (ժողովը-
ղական պօէտ—երգիչներին): Այդ համագու-
մարին Հայաստանի Լուսժողովաւոր գոր-
ծուղեց Գրիգոր Տալիանին, որը յայտնի է
«աշուղ Շերամ» անունով: Շերամը 70
տարեկան է, ապրում է թիֆլիսում. նա
սկսել է երգել և եղանակներ յօրինել

երգելով նրանց թառի նազածութեամբ 17
տարեկան հասակից: Նրա հարիւրաւոր եր-
գերից շատերը մտել են Հայաստանի ժո-
ղովրդական եպօսի (գրականութեան) մէջ:

Շերամի երգերի գլխաւոր մօտիւններն
են լիւրիկական և հերոսական: Լիւրիկա-
կան երգերում Շերամը երգում է սէր,
բայց այն ծանր պայմանները, որի մէջ
երկար ժամանակ գտնուում էր Հայաստա-
նը, տալիս է այդ երգերին տխուր բնոյթ.
Ինչպէս, օրինակ, մի երգով նա դիմում է
սարերին և խնդրում է ճանապարհ տալ
նրան:

Սարեր, կ'աղաչեմ ի՞նչ, ցածրացե՛ք,
Գնում եմ եարիս, մէկ ճամբա բացե՛ք:

Եւ սարերը լսում են երգչի խնդրանքը,
բայց՝

«Շերամ, սէգ եարիդ սերտն է սառել,
Էլ ի՞նչ ես իզուր փաւաւա դառել.
Չաքել կ'աղաչես սարին ու քարին,
Ուրիշն է տերը քո սերած եարին»:

Վերջերս Շերամի երգերի մէջ հանդէս
են գալիս ուրիշ մօտիւններ: Լեւինականի
երկրաշարժից յետոյ նա յօրինում է մի
երգ ներառած նրա վերականգնումանը: Այդ
մօտիւնները հիմա Շերամի երգերի մէջ գրա-
ւում են գլխաւոր տեղ: Լեւինականի երգն
այժմ մասսաների սեփականութիւն է դա-
ռել:

Ա. Պ-ին

2. «Պրոյետարսկի մոսկիւսկո», 1929,
Մոսկւա, N 3:

Հայ աշուղներից աչքի ընկաւ աշուղ
Շերամը: Նա (Գր. Տալիանը) յայտնի և
վաստակաւոր հայ աշուղներից մէկն է,
որի աշուղական գործունէութեան 50—
ամիայ յորիւններ այս տարի տօնելու է
Թիֆլիսի Հայաբաւան կողմից: Նա պատ-
կանում է այն քչերի թւին, որը միևնոյն
ժամանակ իր երգերի համար յօրինում է
սեփական եղանակներ: Նրա հարիւրաւոր
երգերից շատերը արդէն, մտել են հայ
ժողովրդական բանաստեղծական գրակա-
նութեան մէջ:

Նրա երգերի զլխաւոր մօտեններն են լիրիկական, հերոսական, իսկ վերջին ժամանակներս յեղափոխական, ի միջի այլոց նա յօրինել է մի երգ նւիրւած Լենինականի վերականգնմանը, խոր. իշխանութեան օրով, Բնորոշ են հետեւեալ խօսքերը.

Աժմ ունենք մենք ընկերներ,
Սովետական կանգուն կարգեր.
Նուտ կշիռն ինքն ճշակով,
Էն հնաշէն խախուլ տներս»

Նա կատարեց մի շարք երգեր, որոնցից պէտք է շեշտել «Հազար էրնէկ» և «Թաղը դռիս»:

Ա. Դ.

3. «Կրասնուայ Նիւա», 1930 թ. N. 3, Մոսկւայ.

Հայաստան. — Հայաստանում, երբեմն քաղի և արեան երկրում, կատարում են մեծ գործեր, և Շերամբ, Լենինականի հին աշուղը, այն քաղաքի, որը կրում է Լենինի անունը, երգում է առհասարակ սովետական շինարարութեան մասին, իւր այսպէս ամէն մի աշուղ, ինչպէս և ծերուկ Շերամբ, անցնելով քաղաքից քաղաք, երգեր է հիւսում մեծ Լենինի յիշատակին:

Լ. Մայրաճովսկի

4. «Կարմիր Աստղ», 1922 թ. N. 73, Թիֆլիս.

Ժողովրդական քանաստեղծ-երգիչ Գրիգոր Տայեան. — Թիֆլիսում երգ ու նագ սիրողները մի խումբ՝ գեղեցիկ միտք է յղացել կիրակի օրը, ապրիլի 2-ին, մի առնական երեկոյթ կազմակերպել ի պատիւ Ժողովրդական երգահան և երաժիշտ երգիչ Գրիգոր Տալեանի 40-ամեայ գործունէութեան առթիւ:

Տալեանի յօրինած երգ ու եղանակներն աւելի են տարածուած ու սիրւած, քան ինքը հեղինակը, որ համեստ է մնացել, և աւելի լայն ժողովրդականութիւն չի ստացել զեռ եւս:

... Ինչ է երգում Տալեանը. «Այն և կուի». շատ յաջող կերպով էլ նա 1907 թ.ին լոյս տեսած իր երգարանը այդպէս է կոչել. գիտեցիր սիրել, բայց գիտեցիր և կուել: Ո՛ւմ գէմ են կուել քարոզում երգերը. հին միասնական բռնակալ կարգերի. նա յեղափոխական գործիչ էր, միաժամանակ և Հնչակեան կուսակցութեան եռանդուն անդամը: Նա սէր է քարոզել միութեան, եղբայրութեան՝ «Արեք, եղբայրք, միանանք, բաւական է մեր տանջանք» և այլն:

Տալեանն ունի նաեւ մի շարք պար-եղանակներ:

Շատարշ

5. «Խորհրդային Հայաստան», 1927 թ.

Ժողովրդական երգիչ-աշուղ Գրիգոր Տալեան. — ... Արքեթեանի Լուսժողովարտի կազմակերպուած Բագի աշուղական համագումարին Հայաստանի Լուսժողովարտի կողմից ներկայացուցիչ էր ուղարկւած Ժողովրդական երգիչ-աշուղ Գր. Տալեանը:

Գր. Տալեանը ... շատ վաղ է սկսել պարապել իր սիրած արւեստով-երաժշտութեամբ: Արդէն 17 տարեկան հասակից նա սկսում է գրել ժողովրդական ոգով ոտանաւորներ, որոնց վրայ զնում է նոյն ոգով յօրինած սեփական եղանակներ և շնորհիւ իր դուրեկան ծայնի, երգում և տարածում է ժողովրդի մէջ իր հեղինակութիւնները, նագակցելով թառի վրայ: Այսպիսով. Գ. Տալեանը (Շերամբ) յիսուն տարի շարունակ, եռանդով նւիրւած իր գործին, երգում է ժողովրդի հոմար իր հիւսած երգերը, որոնցից շատերն արդէն մասսայականած են և ծառայում են ինչպէս նիւթ մեր մեծ երաժշտիչների համար: Հայաստանի Լուսժողովարտը Նրկատի առնելով Գրիգոր Տալեանի այս երկարամեայ հասարակական-երաժշտական գործունէութիւնը՝ գործուղեց նրան Բագու, մասնակցելու վերոյիշեալ համագումարին: Թէպէտ համագումարը, մի շարք տեխնիկական անյարմարութիւնների պատճառով, չկայացաւ, բայց համագումարի

կօմիսիայի և ժուրիի ներկայացուցիչները, լսելով Գ. Տալեանի սեփական երգերի կատարումը, մեծ հիացմունքով արտասայտեցին նրա հեղինակութիւնները և կատարման մասին Գ. Տալեանի հեղինակութիւնները կրում են ժողովրդական և լիբրեթական բնոյթը:

6. «Պրոլետար», 1929, Ապրիլ 6.

Անդրկովկասեան ժողովրդական երգերի երկուն. — Ապրիլի 3-ին, պետական ակադեմիկ օպերային թատրոնում կայացաւ անդրկովկասեան ժողովրդական երգերի երկուն, մասնակցութեամբ հայ, թուրք և վրացական ուժերի: Այդ երեկոյի համար յատկապէս հրաւիրած էին Գուրիայից և Կախէթիայից ժողովրդական երգեցիկ խումբեր:

...Երկրորդ բաժնում դուրս եկան յայտնի աշուղ Գրիգոր Տալեանը (աշուղ Շերամը) և ժողովրդական երգերի կատարող Վ. Տէր-Աւագեւեանը:

Աշուղ Շերամի երգերը պատկանում են աշուղական երգերի կուլակտային ձեւին: Նա երգեց իր սեփական ստեղծագործութիւններից մի քանի կտոր, թափ նազակցութեամբ, որոնք հասարակութեան կողմից ընդունեցին ջերմօրէն:

Պ. Հ.

Ահա աշուղական այսպիսի բեղմնաւոր, կուլտուրական գործունէութիւն է ցոյց տւել աշուղ Շերամը, որ ընդգրկում է ամբողջ կէս դարի պատմութիւն:

70-ական թւականները վերջին քառուղին նա հանդէս գալով՝ կարողացաւ, աշուղ Սայեաթ-Նօվայից, Շիրինից, և աշուղ-Ջիւանուց յետոյ, նոր նաճուճներ անել աշուղական արւեստի ասպարիզում:

Աշուղական այն նոր, ինքնուրոյն եղանակները որ նա յօրինել է, ժողովրդական գողտրիկ այն երգերը, որ հիւսել է, ինքնին գեղարւեստական — կուլտուրական նաճուճներ են: Եւ, անկասկած, նրա արեւելեան հարազատ եղանակներն ու ժողովրդական երգերը ուրոյն տեղ են բռնելու:

հայ աշուղական գեղարւեստական գրականութեան և աշուղական երաժշտութեան պատմութեան մէջ:

Այսօր էլ Շերամը, կովկասահայ աշուղական արւեստի այդ լաւագոյն ներկայացուցիչը, շնայած իր ծերութեան, երկու տասարդական աւելնով դեռ ծառայում է աշուղական արւեստին, ժողովրդի մէջ վառ պահելով աշուղական երգն ու երաժշտութիւնը:

1. Ղուշս Գնաց

Ղուշս գնաց, թուա գնաց,
Սարէն-ձորէն ձէն կու տայ.
Սիրտս հեօը տարաւ գնաց,
Աճաղ էլի տուն կու գայ:

Հագար ըռանկ փետուրներով —
Ղանտուները ալվալայ.
Բացեց-փռեց մեծ ծովերով —
Անցաւ գնաց, ա՛յ բալայ:

2. Կախի մէկ սէյր անեմ

Սեւ սեւ աշերիդ դուբբան,
Երկէն սաշերիդ դուբբան.
Կայի մէկ, եմք, սէյր անեմ,
Անուշ պաշերիդ դուբբան,
Կայի մէկ, եմք, սէյր անեմ:

Կոկիււ ես կերթաւ սէյրան,
Համ թառլան ես, համ ջէյրան.
Կայի մէկ, եմք, սէյր անեմ,
Մնացի ջանիդ հէյրան,
Կայի մէկ, եմք, սէյր անեմ:

Բաղը լիքն է վաղերով,
Սիրտս լիքն է դարտերով,
Կայի մէկ, եմք, սէյր, անեմ:

3. Եարս ղուն ես

Ազի՛գ, անուշ եարս դուն ես,
Ես քնար եմ, լարս դուն ես.
Հօգուս ընկեր թարս դուն ես,
Ես հիւսնիդ եմ, ճարս դուն ես:

1. Այս ստանաւորն ունի նաեւ երկու տուն եւս, թոյլ լինելու պատճառով՝ աշուղն առաջարկեց չտպել:

Սիրուն փէրի հարս դունն էս,
Ես մատնի եմ, քարս դունն էս.
Աճփիս լոյսը հարս դունն էս,
Ես վարդ եմ, խառս դունն էս:

Դարդիս դարման հարս դունն էս,
Ես չի՛ն եմ, նէկտարս դունն էս,
Ազի՛զ, խէրս-խապարս դունն էս:

4. Ինչ կանեմ

Քեզանից սալայի
Եարը ինչ կանեմ.
Մատիս եաղութ
Ամաստը ինչ կանեմ:

Փանի որ քեզ նման
Խաս գոհար ունեմ,
Կեղծ սոկո՞վ զարդարած
Շարը ինչ կանեմ:

5. Փայլուն աստղիկ

Եւր, քեզ նման փայլուն աստղիկ,
Դեռ ոչ մի մայր չի ծնել.
Ջան, քեզ նման մի խառ ծաղիկ
Դեռ մի աշխարհ չի ծլել:

Ինչքան որ մեծ դարտ ունենամ,
Սրտիս անհուն խորքերում,
Մէկ քեզ տեսնիմ կը մոռանամ,
Վարդ կը բացի իմ սրտում:

Ինչպէս ծաղկանց, ծարաւ ծաղկանց,
Անձրեւէ, ցօղէ ամպերով,
Դու էլ ցօղն ես միշտ իմ կենաց,
Շրթունքներով, այտերով:

6. Սիրուն աղիկ

Սիրուն աղիկի ուր կերթաս,
Դէրէդ հագել ես կերպաս.
Չի՞ լինի, որ մէկ անգամ
Լայեղ անես մօտս զաս:

Ամէն գիշեր քեզ համար
Ձունիմ հանգիստ, քուն, դադար.
Ինչու մէկ ղէս չես նայում,
Սրտէս չունիս հէջ խաբար:

Մեր աշխարհ սարսու է,
Դաշտեր, ձորեր քարսու է.
Անուշ աղիկի, չէ՛կ աղիկի,
Սիրտս քեզի կարօտ է:

Թուեր չունեմ, որ թոնեմ,
Հասնիմ փշիկի՞ պինդ բռնեմ.
Թէ որ ինձէն հեռանաս,
Ընկնեմ քարէն ու մեռնեմ:

Շէկիկ աղիկի սիրավոր,
Ոսկէ մազեր բիրաւոր.
Ես քեզ այդքան սիրեցի,
Դու ինձ թողիր վիրաւոր:

Արեւիդ մատաղ, սիրուն ջան,
Բարեւիդ մատաղ, սիրուն ջան.
Տերեւիդ մատաղ, սիրուն ջան,
Հագել ես ալւան, թանկագին,
Գեղեցիկ մարալ ես, անզին...
Այրում ես, խորովում ամենքին:

7. Մի՛ վշտանա

Իգուր տեղը մի՛ վշտանա,
Ատողը սրտիդ վէրք մի՛ բանա.
Սյօս որտու՞մ, վաղը ուրախ,
Ամէն սկիսւոյ վերջ կունենա:

Վ իճակիդ հետ միշտ հաշտ կեցիր,
Անձդ ցաւի մէջ մի՛ զցիր.
Ուրքան կրնաս եղիր բարի,
Թոյլ ընկերիդ միշտ կարեկցիր:

Ուրքան վազես, ուրքան ջանաս,
Ամբողջ երկրին էլ տէր դառնաս,
Թէկուզ ոսկէ ծովում լողաս,
Մերկ եկել ես, մերկ պիտ գնաս:
Լաւ է Շերա՛մ խելքով դատես,
Չարիդ, բարուդ լուրջ նկատես:

Այս անտիպ երգերը սիրով տրամա-
դրեց մեզ աշուղը, որոնց յանձնում ենք
բանասիրական — աշուղական պատմու-
թեանը:

26 Յունիսի 1930 թ.

Ա. ԵՐԵՄԵԱՆ

Թիֆլիս